DOMSTOLENS DOM (sjätte avdelningen)
den 21 september 2000 *

I mål C-222/98,

angående en begäran enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), från Kantongerecht te Groningen (Nederländerna), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Hendrik van der Woude

och

Stichting Beatrixoord,

angående tolkningen av artiklarna 85 och 86 i EG-fördraget (nu artiklarna 81 EG och 82 EG),

meddelar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden J.C. Moitinho de Almeida (referent) samt domarna R. Schintgen och V. Skouris,

* Rättegångsspråk: nederländska.

generaladvokat: N. Fennelly,
justitiesekreterare: biträdande justitiesekreteraren H. von Holstein,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— H. van der Woude, genom advokaten P.E. Mazel, Leeuwarden,

— Stichting Beatrixoord, genom advokaten M. Blokzijl, Groningen,

— Nederländernas regering, genom juridiske rådgivaren M. Fierstra, utrikesministeriet, i egenskap av ombud,

— Sveriges regering, genom departementsrådet A. Kruse, Utrikesdepartementet, i egenskap av ombud,

— Förenade kungarikets regering, genom S. Ridley, Treasury Solicitor's Department, i egenskap av ombud, biträdd av P. Elias, QC, och J. Skilbeck, barrister,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom W. Wils och H.J.M. van Vliet, rättstjänsten, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 23 mars 2000 av: H. van der Woude, företrädd av advokaten P.E. Mazel, Nederländernas regering, företrädd av M.A. Fierstra, Sveriges regering, företrädd av kanslirådet B. Hernquist, Utrikesdepartementets rättsavdelning, i egenskap av ombud, Förenade kungarikets regering, företrädd av R. Magrill, Treasury Solicitor's Department, i egenskap av ombud, biträdd av S. Moore, barrister, och kommissionen, företrädd av W. Wils,

och efter att den 11 maj 2000 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Kantongerecht te Groningen har genom beslut av den 20 maj 1998, som inkom till domstolen den 17 juni samma år, i enlighet med artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) ställt en fråga om tolkningen av artiklarna 85 och 86 i EG-fördraget (nu artiklarna 81 EG och 82 EG).

2 Denna fråga har uppkommit i en tvist mellan Hendrik van der Woude, chef för den tekniska avdelningen vid stiftelsen Stichting Beatrixoord (nedan kallad Beatrixoord) och Beatrixoord, med anledning av att den sistnämnda inte hade någon möjlighet att utge ett bidrag till arbetstagarna avseende premie för sjukförsäkring vid någon annan försäkringsgivare än den som förvaltar sjukförsäkringssystemet IZZ (organ för sjukförsäkring inom sjukvårdssektorn), som

inrättades genom ett kollektivavtal för sjukvårdssektorn, vilket är tillämpligt på Hendrik van der Woudes anställningsavtal.

Nationell lagstiftning

3 I artikel 1.1 i Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomst (nedan kallad lagen om kollektivavtal) definieras kollektivavtalet på följande sätt:

"Med kollektivavtal avses avtal mellan en eller flera arbetsgivare eller en eller flera arbetsgivarorganisationer som har fullständig rättslig handlingsförmåga och en eller flera arbetstagarorganisationer som har fullständig rättslig handlingsförmåga som huvudsakligen eller uteslutande reglerar de arbetsvillkor som skall iakttas inom ramen för anställningsavtal."

4 Artikel 12 första stycket i lagen om kollektivavtal har följande lydelse:

"Arbetsgivare och arbetstagare som är bundna av kollektivavtal kan inte med giltig verkan träffa överenskommelse som strider mot detta kollektivavtal. Bestämmelserna i kollektivavtalet skall tillämpas i stället för sådan överenskommelse."

5 I artikel 14 i lagen om kollektivavtal föreskrivs följande:

"Om inte annat anges i kollektivavtalet är den arbetsgivare som är bunden av detta avtal skyldig att under kollektivavtalets giltighetstid iaktta bestämmelserna i detta avtal även vad gäller anställningsavtal, i den mening som avses i kollektivavtalet, som denne ingår med arbetstagare som inte är bundna av kollektivavtalet."

6 Artikel 2.1 i Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten (lag om allmängiltigförklaring av bestämmelser i kollektivavtal) har följande lydelse:

"Ministern får, avseende hela eller delar av det nationella territoriet, allmängiltigförklara bestämmelser i ett kollektivavtal som, på hela eller delar av det nationella territoriet, är tillämpligt på en majoritet — som han bedömer vara betydande — av de personer som arbetar inom en bransch. Utom i fall där ministern har föreskrivit undantag är dessa bestämmelser bindande för samtliga arbetstagare vad gäller de anställningsavtal som, med beaktande av verksamhetens natur, omfattas — eller kommer att omfattas — av kollektivavtalets tillämpningsområde, oavsett om dessa anställningsavtal har ingåtts före eller efter ikraftträdandet av allmängiltigförklaringen."

7 I artikel 3.1 och 3.3 i denna sistnämnda lag föreskrivs följande:

"1. Arbetsgivare och arbetstagare kan inte med giltig verkan träffa överenskommelse som strider mot bestämmelser som allmängiltigförklarats. De bestämmelser som har allmängiltigförklarats skall tillämpas i stället för sådan överenskommelse.

...

3. Om anställningsavtalet inte innehåller bestämmelser om de frågor som har reglerats i de allmängiltigförklarade bestämmelserna, skall dessa allmängiltigförklarade bestämmelser tillämpas."

Kollektivavtalet för sjukvårdssektorn

8 Artikel 32 i Collectieve arbeidsovereenkomst voot het Ziekenhuiswezen (kollektivavtal för sjukvårdssektorn, nedan kallat kollektivavtalet), vilket senast har förlängts till och med den 31 mars 1998, har följande lydelse:

"Sjukförsäkringssystem IZZ

Arbetstagare (och före detta arbetstagare) kan ansluta sig till det (de) kollektiva sjukförsäkringssystemet (sjukförsäkringssystemen) IZZ.

Villkoren för anslutning av arbetstagaren och eventuella medförsäkrade samt omfattningen av ersättningen regleras i Reglement Ziektekostenregeling van de Stichting IZZ (Stiftelsen IZZ:s föreskrifter för sjukvårdskostnader).

I dessa föreskrifter regleras även beräkningen av avgiften. Efter samråd med parterna i kollektivavtalet fastställs och ändras Reglement Ziektekostenregeling av styrelsen i den i punkt 2 nämnda stiftelsen.

Storleken på eventuella bidrag som betalas av arbetsgivaren för avgifterna för detta (eller dessa) sjukförsäkringssystem fastställs av parterna i detta kollektivavtal. För deltidsanställda beräknas detta eventuella bidrag från arbetsgivaren i förhållande till anställningsförhållandets omfattning.

Bestämmelsen i punkt 1 verkställs av Stichting Instituut Ziektekostenvoorziening Ziekenhuiswezen (IZZ, organ för sjukförsäkring inom sjukvårdssektorn). Parterna i detta kollektivavtal skall vara representerade i stiftelsens styrelse.

Stiftelsen kan ge en eller fler sjukförsäkringsorganisationer som bedriver verksamhet utan vinstsyfte i uppdrag att driva hela eller delar av verksamheten.

Det totala avgiftsbeloppet som skall betalas för arbetstagarens (före detta arbetstagarens) anslutning till sjukförsäkringssystemet IZZ fastställs av stiftelsen IZZ efter samråd med parterna i detta kollektivavtal. Detta belopp skall betalas av arbetsgivaren till den sjukkassa som förvaltas av ovannämnda stiftelse, om något annat inte anges i föreskrifterna."

9 I artikel II G i kollektivavtalet föreskrivs följande:

"Om inte annat anges kan arbetsgivaren inte göra undantag från detta kollektivavtal eller komma överens med arbetstagaren om arbetsvillkor som inte regleras genom detta kollektivavtal."

10 Artikel 2.1 A i Reglement Ziektekostenvoorziening IZZ (Stiftelsen IZZ:s föreskrifter för sjukförsäkring) har följande lydelse:

"Arbetstagare som påbörjar sin anställning hos en arbetsgivare kan på begäran anslutas till grundersättningssystemet... från och med tidpunkten för anställningens början. För arbetstagare som omfattas av sjukförsäkringssystemet först vid en senare tidpunkt gäller detta från och med denna senare tidpunkt."

Tvisten vid den nationella domstolen

11 Hendrik van der Woude är chef för den tekniska avdelningen vid Beatrixoord, som driver en rehabiliteringsverksamhet. Han är inte medlem i något fackförbund. Hans anställningsavtal regleras av kollektivavtalet.

12 I enlighet med artikel 32.1 i kollektivavtalet betalar Beatrixoord 50 procent av avgifterna för sjukförsäkringssystemet IZZ för Hendrik van der Woude.

13 Stiftelsen IZZ bedriver inte själv försäkringsverksamheten utan har sedan år 1977 anförtrott detta uppdrag till Onderlinge Waarborgmaatschappij (ömsesidigt försäkringsbolag) Zorgverzekeraar VGZ ua, med säte i Nijmegen (nedan kallat VGZ). Totalt sett berörs ungefär 750 000 försäkringstagare (260 000 arbetstagare och deras familjer), av vilka ungefär 40 procent har privata försäkringar.

14 Hendrik van der Woude har under förfarandet vid den nationella domstolen yrkat att Beatrixoord skall utge ett bidrag avseende premien för hans sjukförsäkring, oberoende av hos vilken försäkringsgivare han är försäkrad. Han vill ansluta sig till en annan sjukförsäkringsgivare, RZG, som erbjuder mer förmånliga villkor såväl avseende ersättningen som premien. Han har närmare bestämt angett att han betalar 133 NLG varje månad (inklusive det bidrag som Beatrixoord betalar) för grundförsäkringen och 33 NLG för en tilläggsförsäkring samt att självrisken uppgår till 200 NLG, medan motsvarande avgifter till RZG skulle vara 128,50 respektive 19,50 NLG samt 150 NLG för självrisken. Inom ramen för en omfattande behandling av hans tänder (sex kronor för 800 NLG per styck) skulle RZG dessutom ersätta kostnaderna för hela behandlingen, medan han enligt gällande IZZ-föreskrifter har rätt till en ersättning med 450 NLG per krona. Vidare kan en tilläggsförsäkring inte tecknas inom ramen för IZZ-systemet förrän efter den förberedande läkarundersökningen.

15 Det framgår av begäran om förhandsavgörande att Beatrixoord kan göra undantag från det sjukförsäkringssystem som regleras i artikel 32 i kollektivavtalet för att betala ut ett bidrag till Hendrik van der Woude för en av honom utvald försäkring endast om det har fastställts att de bestämmelser som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen är ogiltiga.

16 Svaret på frågan om de kollektivavtalsbestämmelser som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen eventuellt är oförenliga med artiklarna 85 och 86 i fördraget är bland annat beroende av huruvida IZZ — som inte självt bedriver någon försäkringsverksamhet — kan anses vara ett företag i den mening som avses i dessa bestämmelser.

17 Kantongerecht te Groningen har med anledning av det ovan sagda beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfråga till domstolen:

"Strider artikel II G (i vilken det föreskrivs att det är förbjudet att göra undantag från kollektivavtalet), jämförd med artikel 32 i kollektivavtalet (vilken innehåller de tillämpliga reglerna i fråga om sjukvårdskostnader), mot artiklarna 85 och 86 i EG-fördraget?"

Tolkningsfrågan

18 Den hänskjutande domstolen har ställt frågan för att få klarhet i huruvida bestämmelserna i ett kollektivavtal om arbetstagarnas sjukförsäkring, enligt vilka den del av avgifterna som arbetsgivaren är skyldig att betala endast betalas ut för försäkringar som tecknas med den eller de försäkringsgivare som har valts ut inom ramen för genomförandet av detta kollektivavtal, är förenliga med artiklarna 85 och 86 i fördraget.

19 Trots att domarna av den 21 september 1999 i mål C-67/96, Albany (REG 1999, s. I-5751), i de förenade målen C-115/97—C-117/97, Brentjens' (REG 1999, s. I-6025) och i mål C-219/97, Drijvende Bokken (REG 1999, s. I-6121) delgavs den hänskjutande domstolen, har denna domstol ansett det nödvändigt att stå

fast vid sin begäran om förhandsavgörande av det skälet att genomförandet av sjukförsäkringssystemet IZZ i det förevarande fallet hade anförtrotts IZZ, som i sin tur hade anlitat den kommersiella försäkringsgivaren VGZ för att bedriva den ifrågavarande försäkringsverksamheten.

20 Hendrik van der Woude påpekade under förhandlingen att domstolen i domarna i de ovannämnda målen Albany, Brentjens' och Drijvende Bokken i huvudsak har besvarat den fråga som har ställts i det förevarande målet. Han ansåg emellertid att det undantag från tillämpningen av artikel 85 i fördraget som medgavs i dessa domar inte var tillämpligt i fråga om sjukförsäkringar. Han anser att en sjukförsäkringspremie till skillnad från pensioner — som ingår i den direkta lönen — inte omfattas av de principiella bestämmelser som är föremål för kollektivavtalsförhandlingar. Han anser dessutom att kollektivavtalet har en direkt inverkan på tredje man, nämligen de andra sjukförsäkringsgivarna, eftersom det innebär en skyldighet att ansluta sig till VGZ.

21 Den nederländska regeringen, som fick stöd av den svenska och den brittiska regeringen samt kommissionen, hänvisade också till domarna i de ovannämnda målen Albany, Brentjens' och Drijvende Bokken och angav under förhandlingen att det avtal som i det förevarande fallet har ingåtts mellan sex arbetsgivarorganisationer och 28 arbetstagarorganisationer har tillkommit inom ramen för en dialog mellan arbetsmarknadens parter och har slutits i form av ett kollektivavtal om arbetstagarnas arbetsvillkor. Ett sådant kollektivavtal motsvarar således de kriterier som uppställts i de ovannämnda domarna. Den nederländska regeringen tillade att den omständigheten att försäkringsverksamheten inte bedrevs av arbetsmarknadens parter och att IZZ hade anförtrott VGZ denna verksamhet, inte påverkade det ifrågavarande kollektivavtalets beskaffenhet och syfte.

22 Domstolen har, i domarna i de ovannämnda målen Albany, Brentjens' och Drijvende Bokken, slagit fast att avtal som slutits inom ramen för kollektivavtalsförhandlingar mellan arbetsmarknadens parter i syfte att förbättra anställ-

nings- och arbetsförhållandena inte skall anses omfattas av artikel 85.1 i fördraget på grund av deras beskaffenhet och syfte.

23 Det skall följaktligen undersökas huruvida det, på grund av beskaffenheten hos och syftet med det avtal som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen, är berättigat att det undantas från tillämpningsområdet för artikel 85.1 i fördraget.

24 Det avtal som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen har slutits i form av ett kollektivavtal och utgör resultatet av en kollektivavtalsförhandling mellan de organisationer som företräder arbetsgivarna respektive arbetstagarna.

25 Avtalet har dessutom till syfte att inom en viss bransch införa ett sjukförsäkringssystem som bidrar till att förbättra anställnings- och arbetsförhållandena, inte enbart genom att garantera arbetstagarna de nödvändiga medlen för att betala sjukvårdskostnaderna utan även genom att minska de kostnader som dessa, vid avsaknad av ett kollektivavtal, skulle ha varit tvungna att bära.

26 Den omständigheten att den aktuella försäkringsverksamheten har lämnats ut på entreprenad påverkar inte att man för ett sådant kollektivavtal som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen tillämpar det undantag från förbudet i artikel 85 i fördraget som slogs fast i domarna i de ovannämnda målen Albany, Brentjens' och Drijvende Bokken. Om man skulle tillåta en sådan begränsning, skulle detta utgöra en oberättigad inskränkning av friheten för arbetsmarknadens parter, vilka, när de ingår ett avtal om en av aspekterna av arbetsvillkoren, även måste kunna komma överens om att inrätta ett särskilt organ för att genomföra kollektivavtalet och att detta organ kan vända sig till en annan försäkringsgivare.

27 Det avtal som är föremål för tvisten vid den nationella domstolen omfattas således på grund av dess beskaffenhet och syfte inte av artikel 85.1 i fördraget.

28 Hendrik van der Woude har, beträffande artikel 86 i fördraget, angett att den relevanta geografiska marknaden utgjordes av Nederländerna och att den relevanta produktmarknaden utgjordes av marknaden för tillhandahållande och tecknande av privata sjukförsäkringar för arbetstagare som omfattas av kollektivavtalet. Han anser att artikel 32 i kollektivavtalet har lett till att en delmarknad har skapats, eftersom de ordinarie sjukförsäkringarna inte — för de kollektivavtalsanslutna arbetstagarna — kan ersätta de försäkringar som tillhandahålls av IZZ/VGZ. Dessa försäkringsgivare innehar således en dominerande ställning i den mening som avses i artikel 86 i fördraget. Eftersom arbetsgivarna betalar 50 procent av avgiften, kan IZZ/VGZ dessutom agera oberoende i förhållande till sina konkurrenter.

29 Hendrik van der Woude har dessutom gjort gällande att IZZ/VGZ missbrukar sin dominerande ställning genom att tillämpa priser och andra avtalsvillkor som är oskäliga. Han har angett att IZZ/VGZ, trots de fördelar som dessa åtnjuter vad gäller de kostnader som följer av de omtvistade bestämmelserna i kollektivavtalet, erbjuder villkor som är mindre förmånliga än de potentiella konkurrenternas villkor, vilket framgår av de uppgifter som det redogjorts för i punkt 14 i denna dom. Han har vidare hänvisat till artikel 2.1 A i Reglement Ziektekostenvoorziening IZZ, enligt vilken en arbetstagare som av personliga skäl inte ansluter sig, eller upphör att vara ansluten, till IZZ/VGZ inte kan återgå till IZZ-systemet. Denna bestämmelse förstärker ytterligare sambandet mellan IZZ/VGZ och försäkringstagarna.

30 Domstolen anser i detta hänseende att det varken framgår av de handlingar som inlämnats av den nationella domstolen eller av de skriftliga och muntliga yttrandena att det företag som i enlighet med kollektivavtalet ansvarar för förvaltningen av den i målet aktuella försäkringen har missbrukat sin eventuellt

dominerande ställning eller att de tillhandahållna förmånerna inte motsvarar de berörda arbetstagarnas behov.

31 Vad gäller frågan huruvida bestämmelsen enligt vilken de före detta medlemmarna inte kan återgå till IZZ-systemet och den omständigheten att det i det aktuella fallet tillämpas oskäliga priser och avtalsvillkor innebär missbruk av en dominerande ställning, kan det konstateras att sådana frågor inte omfattas av föremålet för tvisten vid den nationella domstolen, vilken endast rör frågan huruvida det bidrag som arbetsgivarna utger endast för sjukförsäkringar som tecknas i enlighet med reglerna i kollektivavtalet är förenligt med konkurrensreglerna.

32 Tolkningsfrågan skall således besvaras så, att bestämmelserna i ett kollektivavtal vilka avser de avtalsanslutna arbetstagarnas sjukförsäkring, enligt vilka den del av avgifterna som arbetsgivaren är skyldig att betala endast betalas ut för de försäkringar som tecknas med den eller de försäkringsgivare som har valts ut inom ramen för genomförandet av detta kollektivavtal, är förenliga med artiklarna 85 och 86 i fördraget.

Rättegångskostnader

33 De kostnader som har förorsakats den nederländska, den svenska och den brittiska regeringen samt kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (sjätte avdelningen)

— angående den fråga som genom beslut av den 20 maj 1998 har ställts av Kantongerecht te Groningen — följande dom:

Bestämmelserna i ett kollektivavtal vilka avser de avtalsanslutna arbetstagarnas sjukförsäkring, enligt vilka den del av avgifterna som arbetsgivaren är skyldig att betala endast betalas ut för de försäkringar som tecknas med den eller de försäkringsgivare som har valts ut inom ramen för genomförandet av detta kollektivavtal, är förenliga med artiklarna 85 och 86 i fördraget (nu artiklarna 81 EG och 82 EG).

Moitinho de Almeida Schintgen Skouris

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 21 september 2000.

R. Grass

Justitiesekreterare

J.C. Moitinho de Almeida

Ordförande på sjätte avdelningen